

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Intro

.....

door Marc Janssens De auteur is hoofdredacteur van *Christen Democratische Verkenningen*.
marc.janssens@wi.cda.nl / @janssensmarc

Een nieuw, nationaal plan, vergelijkbaar met de Deltawerken. Dat is wat een groep van zo'n vijftig deskundigen op het gebied van artificiële intelligentie eind november publiceerde.¹ Om Nederland in de wereldwijde AI-race te laten meedoen, zijn er grote stappen nodig, stellen deze ondernemers, wetenschappers en mensen uit het onderwijs. Ze denken onder andere aan de bouw van nieuwe datacenters om de rekenkracht voor AI te vergroten, en aan investeringen in hernieuwbare energie om de AI-infrastructuur van stroom te voorzien. Het nieuwe kabinet moet fors in dit Nationaal AI Deltaplan investeren, niet alleen met geld, maar ook door de benoeming van een staatssecretaris AI.

Het plan is op verzoek van de minister van Economische Zaken geschreven en ademt economische urgentie. In een opiniestuk dat enkele initiatiefnemers eerder dit jaar schreven, waarschuwden zij dan ook dat we ten aanzien van AI niet te terughoudend, risicomijdend of zelfs 'calvinistisch' moeten zijn.² Er is een hoge mate van urgentie, omdat Nederland nu sterk afhankelijk is van de grote techbedrijven in China en de VS. 'Zij bepalen welke AI-systemen beschikbaar zijn, hoe deze werken, en wat ze kosten. Zonder eigen infrastructuur en technologie vloeit ons verdienvermogen weg naar het buitenland en verliezen we grip op systemen die onze maatschappij vormgeven', aldus de opstellers van het Deltaplan.³

ChatGPT

In deze CDV staat de AI-revolutie ook centraal. Dat kunstmatige intelligentie steeds meer ons leven zal beïnvloeden, is wel duidelijk. AI zal, via de introductie van ChatGPT in 2022, samen met internet en de smartphone in het rijtje komen te staan van technologische innovaties die een grote impact op ons werk en leven hebben. Waar AI vóór die tijd nog wat abstract of op afstand bleef – zelfrijdende auto's, dat was iets voor onderzoek of voor andere landen –, zien we dat AI nu het leven binnentreedt. Het onderwijs moet erop inspelen, banen veranderen, het democratische proces wordt erdoor beïnvloed, en oorlogvoering vindt steeds meer via drones en cyberaanvallen plaats, gebaseerd op verkenningen door kunstmatige intelligentie.

In deze CDV gaan we al deze aspecten langs. Maar waar het Nationaal AI Deltaplan op de economische aspecten focust – maatschappelijke en democratische gevolgen dan wel draagvlak worden wel genoemd, maar niet echt uitgewerkt –, willen we ons in dit nummer concentreren op de impact van AI op ons mens-zijn, individueel en als samenleving. Want wat betekent het eigenlijk dat kunstmatige intelligentie steeds meer ons leven binnendringt? Worden we straks nog meer door algoritmes gedicteerd dan nu al het geval is, en wat doet dat dan met ons? Andere grote technologische veranderingen, zoals de industriële revolutie, hadden enorme gevolgen, en niet alleen ten positieve. De industriële revolutie creëerde rijkdom en vooruitgang voor een kleine groep, maar erbarmelijke omstandigheden en een machinaal levensritme voor de vele fabrieksarbeiders.

Telkens als een machine of een nieuwe techniek de mensheid iets gaf, pakte ze ook iets af, beschrijft Roderick Nieuwenhuis dan ook in een interview. En de vraag is: wat geeft AI ons precies en wat ontnemt ze ons, bijvoorbeeld op het gebied van democratisch samenzijn en van geopolitieke ordening? Maar bezie in dit licht ook de vraag hoe we onze dag indelen, en hoe we kijken naar het meest wezenlijke waardoor de mens van een machine verschilt, namelijk bewustzijn en morele oordeelsvorming? Want wat zegt het over onze samenleving dat we, onder meer bij de toeslagenaffaire maar ook bij een vergelijkbaar schandaal rond de Post Office in Groot-Brittannië, de algoritmes en AI-uitkomsten méér hebben geloofd dan mensen van vlees en bloed? Zijn we niet, zoals Nieuwenhuis het formuleert, met ‘een gevaarlijk experiment’ bezig, nu we inmiddels niet alleen lichamelijke kracht maar ook denkkracht en zelfs oordeelsvorming aan de machine uitbesteden?

Slechte relatie rijksoverheid en gemeenten

Naast dit thema buigen we ons over andere actuele onderwerpen, zoals de opkomst van India op het wereldtoneel en de relatie tussen de rijksoverheid en lokale overheden. VNG-directeur Leonard Geluk uit in een interview zijn bezorgdheid over de manier waarop gemeenten door de rijksoverheid behandeld worden. De onderlinge relatie is de laatste jaren ‘abominabel’ en ‘ernstig verstoord’, en wordt gekenmerkt door ‘willekeur’, aldus Geluk, die stelt dat hij als bestuurder permanent op zijn hoede moet zijn voor de rijksoverheid. ‘Dit komt doordat het rijk gemeenten vaak ziet als een uitvoeringsloket, waarnaar kan worden overgeheveld en waarop naar believen bezuinigd kan worden.’ ‘Het idee dat je samen één overheid vormt is weg’, aldus Geluk.

Ook in deze CDV: een terugblik op de verkiezingscampagne en -uitslag van het CDA. Bart van Horck analyseert de ‘stevige overwinning’ van de Nederlandse christendemocraten onder leiding van Henri Bontenbal. Ook staat hij stil bij de keuze in de campagne om minder op de inhoud te spelen en meer op de politieke stijl en mogelijke premierskandidatuur van Bontenbal. Het is een keuze die kwetsbaar maakt,

want ‘wanneer inhoud meer op de achtergrond komt, kan een inhoudelijke misstap beeldbepalend worden’. Dit werd bewaarheid door de uitspraken van Bontenbal over artikel 23 van de grondwet in *Nieuwsuur*, waar veel over te doen was. Verder ziet Van Horck vooral kansen, omdat het CDA weer terug is ‘in het hart van de politiek’.

Vrijheid van onderwijs

Artikel 23 over de vrijheid van onderwijs staat ook in de debatrubriek ‘Dwars’ centraal. Na de uitspraken in *Nieuwsuur* waren progressieve partijen er als de kippen bij om te verklaren dat het grondwetsartikel gewijzigd moet worden, omdat bijzondere scholen nu zouden mogen discrimineren. Volgens Harry Medema is grondwetswijziging echter een schot met een kanon op een mug. Discriminatie en uitsluiting zijn niet goed, maar komen gelukkig niet vaak voor en kunnen met de huidige wetgeving allang worden aangepakt. ‘De Grondwet is niet het probleem; de naleving van gewone wetten is dat wel’, schrijft hij. Daarnaast stelt Erik Borgman dat het huidige debat over artikel 23 een karikatuur is van waar het bij de grondwettelijk verankerde onderwijsvrijheid werkelijk om gaat. Die vrijheid garandeert aan groepen mensen dat zij vanuit hun eigen overtuiging kunnen denken en handelen, waardoor de samenleving van onderop ‘vanuit uiteenlopende visies op goed samenleven en goed mens-zijn’ kan worden opgebouwd. Geen opgelegde eenheidsworst dus, ook niet in onderwijsland. Helaas komt van die pluraliteit volgens hem nu te weinig terecht, omdat scholen allemaal op elkaar zijn gaan lijken. Revitalisering is daarom hard nodig, aldus Borgman, maar dan niet vanuit een door Den Haag opgelegd dictaat, maar juist vanuit de kracht en ideeën van de samenleving zelf.

Het gevaar bestaat dat het CDA, na de electorale gevolgen van het interview in *Nieuwsuur*, zich wat verlegen voelt met de vrijheid van onderwijs, omdat die zich blijkbaar tegen de partij kan keren. De bijdragen in ‘Dwars’ laten zien dat die verlegenheid in deze vorm niet terecht is. Sterker nog: als er al sprake zou zijn van verlegenheid rond de onderwijsvrijheid, is dat niet omdat die vrijheid te veel wordt gebruikt (of zelfs wordt misbruikt), maar omdat ze te weinig wordt gebruikt. Wie daarover meer wil lezen, kan terecht in het herfstnummer van CDV uit 2022, met als thema ‘vrijheid van onderwijs’.⁴

1 Stijn Bronzwaer, ‘Advies van experts: nationaal plan zoals de Deltawerken is nodig om mee te doen in AI-race’, *NRC*, 23 november 2025.

2 Jelle Prins, Michiel Bakker, Renée Frissen en Stan van Baarsen, ‘Een Nederlandse DARPA: het einde van “doe maar gewoon”’, *AI Plan*, 18 augustus 2025. Zie <https://aiplan.nl/nadi>. Zie ook: Michiel Bakker en Jelle

Prins, ‘Nederland moet inzetten op innovaties die voor velen als sprookjes klinken’, *NRC*, 20 augustus 2025.

3 Michiel Bakker en Jelle Prins, *Nationaal AI Deltaplan*, 24 november 2025. Zie <https://aiplan.nl/deltaplan>

4 *Christen Democratische Verkenningen* 42 (2022), nr. 3 (*Vrijheid van onderwijs*).